

NA LOŠKEM GRADU

Na grad otročaji nismo smeli zahajati. Ogromna ta stavba z mogočnim svojim stolpom je vendar najbolj razburjala mojo radovednost. Pripovedovalo se mi je, koliko mogočnih topov je postavljenih po obzidju in kako gosposko stanuje ondi gospod grajski glavar. Tudi so se pripovedovale neverjetne reči o sobah, v katerih je prebival sam gospod škof, kadar je prijezdil v Loko ter ga je pri Vodnih vratih sprejelo mestno starešinstvo.

Žalibog da v dobi, ko sem se učil pri Langerholzu, ni bilo takega obiska. Ali vzlic temu sem pogostoma zahajal na visoki, obokani most, o katerem govore in pišejo, da nima vrstnika celo v Nemčiji. Pri kopanju so skakali loški fantiči s tega mostu navzdol v vodo, ali ni se vedelo povedati, da bi se bil kdo pri tem kdaj ponesrečil. Prigovarjali so tudi meni, pa me niso mogli pregovoriti, ker je bilo vendar previsoko.

Na grad sem pa le prišel! Ječar Mihól Schwaiffstrigkh je bil naročil pri našem mojstru novo kladivo. To sem mu prinesel nekega jutra.

Utripalo mi je srce, ko sem za mestnim zidom lezel navzgor ter prilezel pred temni grajski vhod, ki mi je kot črno žrelo zijal nasproti. Z grozo sem se splazil na prostorno dvorišče, kjer je ječar Mihól, sedeč na stoličku, vlekel svojo dreto. Imel je službo; kar pa mu je dajala le-ta prostega časa, je čevljaril ter si tako s šilom pridobival del vsakdanjega kruha. Pri neusmiljenem svojem poklicu je bil vedno dobre volje in radi so ga gledali v loških družbah, četudi je bil blizu rablju, katerega dotikati se je sramota, s katerim pajdašiti se pa nesreča!

Prevzel je kladivo ter me vprašal, čigav sem in od kod sem. Povedal sem mu, da sem z Visokega. Veselo je vzkliknil:

»Torej Polikarpov! Čemu, šment, nikdar v Loko več ne pride, da bi kaj plačal, ker že dolgo ni dal za pijačo?!«

Vstal je in odložil predpasnik.

»Fantè,« je govoril, »pravi dan si naletel. Gospod glavar je v Ljubljani. Če je tu, stari hudič tako ne pusti, da bi krpal na dvorišču! V Ljubljani je v deželnem zboru, kjer radi mene lahko uganja sitnosti, katere koli hoče.«

Opazil je, da sem pasel oči po visokem stolpu in po poslopjih, katera so kakor piščeta tičala okrog stolpa. Dobrovoljno je pripomnil:

»Ti bi rad malo okrog sebe pogledal? Prav, prav! Prideš v leta, ko bo greh spredaj in zadaj silil v te; zatorej ti ne bo škodovalo, če ti danes pokažem, kako dobra zdravila imamo na loškem gradu proti vsakovrstni pregrehi. Ozdravljamo umore, uboje, tatvine in še vse drugo, o čemer ti sedaj še ni vedeti ne smeš.«

Poiskal je svetilnico in težak ključ.

Nato me je vlekel k stopnicam, katere so vodile tik stolpa globoko pod zemljo. Tam je odprl železna vrata, pa sva dospela v klet, kamor ne prisije sonce podnevi in ne zvezda ponoči. Prižgal je svetilnico, a tudi pri luči sem le s težavo prestavljal noge, ki so se mi tresle. Od obokov je kapljalo in vlekla je hladna sapa, dasi nisem vedel, od kod.

»Tu-sèm pridejo grešniki vseh grešnikov!« Pri teh besedah je ječar dvignil lesen pokrov. »Tu dol,« je nadaljeval in kazal na nekak vodnjak, »spuščamo na smrt obsojene hudodelce. Bog te varuj, dečko, da mi ne prideš kdaj v roke! Po vrvi ga spustimo v ta prepad, potem pa mu je milostno dovoljeno, da si napravi prijetno gnezdo v tem lepem stanovanju, kakor ga žene volja. Mi smo vedno pravični sodniki. Uleči se sicer ne more in sesti tudi ne; pač pa ima popolno prostost, da se lahko postavlja sedaj na eno, sedaj na drugo nogo. Navadno se nabere spodaj tudi nekaj vode, da stoji v nji, kar pa je dobro, če sili človeku kri v glavo. Nekaj časa ga peremo, opranega pa izročimo pravici, da ga zaduši na Gavžniku. Da, fantè, mi delamo točno in zanesljivo!«

Pokazal mi je še druge zapore, same ozke, temne luknje, v katere so metali jetnike kakor prašiče v svinjak. Ko je posvetil vanje, so pobegnile podgane in miši v stenske razpoke. V teh zaporih nisi mogel ne ležati in ne stati. Vsak je bil tako kratek, da se ni dalo iztegniti nog v njem. Le sključen si mogel spati, če si sploh mogel zaspati z glavo na mrzlem in trdem kamnu!

»Sedaj ti pa pokažem še posebno kamrico,« se je pobahal Mihól ter odprl vratca pri zadnjem zaporu.

Bila je to prazna, ali visoka čumnata, prav kakor v skalo vsekana. Na stropu sta tičala dva velika železna obroča, spodaj v tlaku pa eden.

»Tu-sèm,« je pripovedoval Schwaiffstrigkh, »privlečejo hudodelce, kadar jih gospod glavar izprašuje med mukami.« Takoj je dostavil: »To pa nikakor ni moj posel, vse opravlja rabelj, ki ga navadno iz Ljubljane pokličejo in katerega še pogledam ne. Izpraševanja nočem gledati, četudi bi smel, ker ne gledam rad človeka, če sedi na španskem konju, če mu drobe prste ali noge v stiskalnici ali če visi v tehle obročih. Fantiček, verjemi mi, če visiš v obročih na stropu, pri nogah pa te vlečejo z vrvjo, skozi spodnji obroč, da ti prično udje pokati in kričati, to ni rajsko veselje! — Vidiš torej, same dobre reči imamo, le preveč jih je. Močan želodec mora imeti, če naj jih človek vse prenese!«

Nato je še pripovedoval:

»Zadnja, ki je visela na obročih, je bila Lucija Muhličeva iz Bukovščice. Bilo je pod mojim prednikom, ker sem se jaz takrat šele učil čevljariti. Delala je grižo med ljudstvom in s hudičem je sklepala poroke. Grozovito je menda tulila, ko so jo natezali tu notri od obroča do obroča. Pri koncu so jo obesili in obešeno na grmadi sežgali. Mi smo namreč usmiljeni sodniki, ker bi jo bili smeli tudi živo sežgati.«

Prišla sva mimo vratec. »Tu je čumnata, kjer je spravljeno orodje, katero se rabi, kadar izprašujemo grešnike med mukami. Ključ ima rabelj. Največ blaga je last visokih deželnih stanov; ti nam prijateljsko pomagajo, kadar nam kaj primanjka.«

Ko sva stopila zopet na dvorišče, sem bil ves v potu. In tako globoko se mi je vkopalo v dušo, kar se mi je bilo razkazalo, da mi je hotelo slabo postati. In vselej pozneje, ako me je hudič preganjal s skušnjavo, da bi se lotil

tujega imetja ali pa še celo tujega življenja, me je spomin prestavil v zapore pod stolp na loškem gradu ter me obvaroval pregrehe in zločina!

»Poglejva še,« je dejal ječar, »kako stanujejo naši škofje! Se vsaj od-dahneš, ker vem, da ti dela to, kar si ravnokar videl, težave v želodcu.«

Sledil sem mu v grad. Visoki in premilostljivi škof, kadar pride tu-sèm, stanuje vse drugače kakor mi na Visokem, ki smo revni in zadovoljni s tem, kar nam daje Bog od trenutka do trenutka. Loški škofje pa so visoki gospodje in le pravično je, da jim je odkazano bivališče, ki je spodobno za božje namestnike, kar mi, ki kopljemo trdo polje, nismo.

Bilo bi tudi zelo nespametno, ker bi se v nas zanesla nečimrna ošabnost, ko vendar nimamo pravice, da bi bili ošabni!

Bilo je tam mnogo pozlačene oprave, dosti miz in mizic, stolov in stolčkov. Po stenah so visele podobe, ne samo svete, ker je škof itak zavarovan pred vsako skušnjavo, in te podobe so tičale v okvirih, ki so bili morda več vredni od kmečke kože. Videl sem dalje prestol, kjer je sedel gospod škof, kadar je sprejemal cerkveno in posvetno gosposko. In še celo posteljo sem videl, kjer je počival po dnevnem trudu. Bila je visoka in široka kakor šotori, katere so postavljali Izraelci v puščavi.

Bila je tu še majhna soba s tremi okni, pri katerih se je kazala streha nunskega samostana. V tej sobici je tičalo ležišče, nad njim na zidu pa je bil načrtan križ, kar je spominjalo, da se je moralo tu zgoditi nekaj izvanrednega.

Mihól je snel klobuk z glave ter spregovoril:

»Bog bodi milostljiv vsem dušam v vicah in, če je njegova sveta volja, tudi vsem dušam v peklu! — Na tem mestu, otročaj, so umorili blaženega škofa Konrada, ko je spal in nič hudega pričakoval. Zadavila sta ga hlapca in mu pobrala pet tisoč srebrnih kron; taki visoki gospodje namreč niso nikoli brez denarja. Ali zasačila ju je pravica in v bližini cerkve pri Fari so jima vzeli glave. Prej pa so jima odsekali še obe roki, da je bilo prav smešno gledati, kako sta kratke štoržiče, katere jima je bila pustila sekira, vzdigovala, da bi si brisala obraz. Da, da, človeku je od hudiča vroče, če se mu primeri kaj takega v življenju!« —

Iz govornice ječarjeve se še spominjam na tole:

»Ali v tej sobi bi jaz ne hotel spat, za vse gradove ne, kar jih ima frey-sinški škof, in tudi ne, če bi mi dali s sabo sodček blagoslovljene vode, da bi škropil z njo celo noč. Tukaj strašita morilca, in kadar tuli vihar okrog kaste-la, tulita onadva iz te sobane. Ni majhen greh, ubiti škofa naše svete kato-liške Cerkve!«

Tako mi je razkazoval tisti dan Mihól Schwaiffstrigkh najpoglavitnejše skrivnosti loškega grada. Pozneje sem izvedel, da je rad razkazoval ljudem te skrivnosti in da ga je posebno veselilo, če so obiskovalci trepetali od strahu in groze, ko jih je vodil po podzemeljskih ječah in po stanici, v kateri je umrl izveličani škof Conradus. Tudi jaz sem se tisti dan privlekel pol živ, pol mrtev do kovačnice mojstra Langerholza in želel bi vsakemu, da bi nikdar ne imel opraviti s hišo pokore, kakor je grad v Škofji Loki!

Iz »Visoške kronike«, Ivan Tavčar: Zbrano delo, 6. knjiga, DZS, Ljubljana 1956, str. 111—116.